

Кепша Аліна Юріївна

студентка гр. ФФзмсв-21, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Сидор І. П.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Державний бюджет, як централізований фонд грошових коштів держави, забезпечує їх акумулювання для виконання державою її функцій, використовується для часткового перерозподілу доходів з метою підтримання сприятливого соціального становища у державі, а також для впливу на економічні, соціальні, національні, регіональні процеси у суспільстві і провадження вищими органами влади відповідної національної стратегії розвитку, спрямованої на зміцнення державної безпеки.

Бюджет – об'єктивна економічна категорія, яка відображає сукупність грошових відносин, пов'язаних із розподілом і перерозподілом ВВП і національного багатства з метою формування і використання основного централізованого фонду грошових коштів, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій [1, с. 45]. Бюджет як економічна категорія виконує дві функції: розподільчу і контрольну. Основним законодавчим актом, що регулює організацію та функціонування державного бюджету, здійснення бюджетного процесу на державному рівні, забезпечує реалізацію міжбюджетних відносин є Бюджетний кодекс України.

Формування і виконання державного бюджету передбачає здійснення бюджетних процедур при реалізації бюджетного процесу на державному рівні. Зокрема діяльність щодо формування державного бюджету має за мету здійснення бюджетного планування доходів і видатків державного бюджету, яке забезпечується на першій і другій стадії бюджетного процесу: складання, розгляд і затвердження проекту державного бюджету. Виконання державного бюджету реалізується на третій стадії бюджетного процесу з аналогічною назвою.

Мобілізація доходів державного бюджету передбачає дослідження питань планування та виконання його дохідної частини. Планування дохідної частини державного бюджету передбачає визначення усіх можливих джерел надходжень грошових коштів до централізованого фонду держави.

Виконання Державного бюджету України за доходами передбачає забезпечення повного і своєчасного наповнення дохідної частини бюджету за рахунок податкових, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом і трансфертних платежів [2, с. 112].

У період 2017-2020 рр. фактичні показники доходів державного бюджету характеризувалися тенденцією до зростання з 534,69 млрд. грн. до 928,11 млрд. грн. або на 393,42 млрд. грн. При цьому рівень виконання планових показників у 2018-2020 рр. вказує на недовиконання в межах 1-3%, а у 2017 р. відмічено перевиконання планових завдань за доходами на 3,4%.

Особливості структури надходжень до державного бюджету посилюють негативний ефект фіскального навантаження на економіку країни. Так за аналізований період частка податкових надходжень у структурі доходів державного бюджету складала в межах 76,6% – 81,76%. Абсолютні показники податкових надходжень державного бюджету демонструють зростання майже у два рази (з 409,41 млрд. грн. до 753,82 млрд. грн.). Рівень виконання планових показників податкових надходжень в останні роки є значно вищим за попередні (99,18% проти 81,76%). Дана ситуація обумовлена існуванням у вітчизняній практиці адміністрування податків і зборів цілої системи доведення до фіскальних органів планів виконання обсягів надходжень до бюджету. Такий підхід викликаний неякісною системою планування та прогнозування показників надходжень до бюджету, практичної відсутності середньо та довгострокового бюджетного планування, а відтак і постійне коригування (уточнення) планових показників державного бюджету впродовж етапу безпосереднього виконання бюджету.

Динаміка видатків державного бюджету у період 2017-2020 рр. вказує на їх зростання з 576,91 млрд. грн. до 985,85 млрд. грн., зростання відбулося на 408,94 млрд. грн. Слід відмітити, що у жодному із аналізованих років фактичні видатки не відповідали їх плановим значенням і спостерігається тенденція щодо зменшення рівня їх виконання. Так, у 2017 р. фактичне виконання державного бюджету за видатками становило 99,1%, у 2020 р. цей показник становив до 95,3%, або на 3,8 відсоткових пункти.

Серед усіх видатків державного бюджету за функціональною класифікацією найбільшими за обсягом фінансування є видатки, спрямовані як трансфертні платежі місцевим бюджетам. Динаміка міжбюджетних трансфертів у складі видатків державного бюджету характеризується постійним зростанням з 173,97 млрд. грн. до 298,94 млрд. грн., зростання відбулося на 124,97 млрд. грн. Значне зростання обсягу міжбюджетних трансфертів у видатках державного бюджету вказує на негативну тенденцію щодо значної централізації фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування і постійну залежність їх від виділення бюджетних коштів для виконання як власних, так і делегованих повноважень. Питома вага міжбюджетних трансфертів у структурі видатків державного бюджету становить 30,32% [3].

Наступним суттєвим напрямом використання коштів державного бюджету є видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення. Питома вага видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення у структурі видатків державного бюджету у 2020 р. становила 16,62%. Співвідношення фактичних і планових показників видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення вказує на те, що у жодному із аналізованих років стовідсоткового фінансування не вдалося досягти. Рівень виконання планових показників знаходився на рівні 99,1 – 99,81%.

Третю групу видатків державного бюджету є видатки на загальне державне управління (загальнодержавні функції), динаміка фінансування яких зросла з 103,11 млрд. грн. у 2017 р. до 162,96 млрд. грн. у 2020 р. на 59,85 млрд.

грн. Питома вага видатків на загальнодержавні функції у структурі видатків державного бюджету складає близько 16,53 %.

Співвідношення поточних і капітальних видатків державного бюджету яскраво демонструє, що поточні видатки суттєво переважають над капітальними. Так, абсолютні значення поточних видатків державного бюджету за період 2017-2020 рр. поступово зростають з 559,4 млрд. грн. до 916,05 млрд. грн., або на 356,65 млрд. грн. Їх частка у структурі усіх видатків державного бюджету у різні роки коливається від 92,92% до 96,2%. Структура бюджетних видатків свідчить про орієнтацію переважно на виконання поточних завдань та задоволення невідкладних потреб соціально-економічного розвитку на противагу стратегічним завданням розвитку та цілям структурної перебудови економіки.

Непродумана політика боргового фінансування бюджетного дефіциту, яка була характерна для останнього десятиліття, призвела до загострення боргової кризи. Яскравими проявами такого явища як боргова криза є зростання параметрів боргового навантаження і, ймовірність суверенного дефолту. Саме тому, зростання рівня боргової безпеки України потребує оптимізації як боргової, так і фіскально-бюджетної політики. А саме, подолання боргової кризи в Україні можуть сприяти: активізація реформ у секторі загального державного управління, які повинні бути спрямовані на підвищення ефективності і раціональності у використанні бюджетних коштів; спрямування зовнішніх та внутрішніх запозичень на фінансування інноваційно-інвестиційних проектів і програм [4, с. 182].

На основі проведеного дослідження світового досвіду реалізації бюджетних процедур формування і виконання державного бюджету нами обґрунтовано висновки і пропозиції щодо можливостей його використання у вітчизняній практиці.

Першочерговим завданням, яке передує процесу складання проекту державного бюджету на наступний рік, повинно бути розроблення механізму визначення стратегічних показників соціально-економічного розвитку країни та на їх основі формування стратегічних державних програм розвитку та стабілізації галузей, регіонів та країни в цілому, виходячи із стратегічної мети та фінансових можливостей держави. Тобто необхідно розробити в країні єдину стратегію соціально-економічного розвитку, відповідно до якої сформулювати суспільні пріоритети, мету, основні завдання та очікувані результати [5, с. 87];

Наступним кроком у бюджетному плануванні потрібно визначити та впорядкувати єдині методологічні засади планування та прогнозування соціально-економічного розвитку країни загалом з метою усунення диспропорцій при визначенні макроекономічних показників, які слугують основою при складанні державного бюджету;

Зважаючи на те, що окремі державні бюджетні програми охоплюють часовий період значно більший за один календарний рік (бюджетний рік), запровадити практику обов'язкового формування і затвердження законодавчим органом влади стратегічних (середньострокових і довгострокових) бюджетних

планів розвитку країни (сьогодні ці плани мають лише декларативний характер, які на практиці не використовуються);

В Україні сьогодні постала гостра проблема у необхідності критичного перегляду якісного складу бюджетних програм, відповідність їх пріоритетам соціально-економічного розвитку країни, структурування за підпрограмами та впорядкування стосовно функцій розпорядників коштів, що дозволить здійснювати ефективний контроль за використанням бюджетних коштів;

Удосконалити чинне законодавство щодо формування та організаційно-правового забезпечення управлінської діяльності при здійсненні бюджетного процесу, спрямованої на результати досягнення поставлених цілей і завдань;

Вважаємо за необхідне у процесі розгляду і затвердження проекту державного бюджету залучати фахівців – економістів, провідних вчених у галузі економіки як незалежних експертів, які могли б дати оцінку, якісну характеристику цього документу та висловити власні пропозиції щодо його удосконалення з метою усунення упередженого підходу до цієї стадії бюджетного процесу;

До напрямів удосконалення процесу виконання державного бюджету слід віднести активне використання інтенсивних методів бюджетного регулювання, серед яких:

- необхідність використання стимулюючих заходів щодо виконання планових обсягів та приросту джерел доходів бюджету за кожним видом податків і зборів шляхом застосування дієвих важелів впливу на регулювання інтересів регіонів, територіальних громад і платників податків;

- запровадити чітке правове регламентування правових положень щодо стимулювання, раціонального, ефективного та економного використання коштів бюджету, усунення подвійних стандартів та відхилення практики «ручного» управління бюджетними коштами [6, с. 118];

- удосконалити процедури державних закупівель в частині прозорого проведення тендерів з одночасним контролем за цими процесами відповідних органів державної влади та представників громадськості;

- посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за цільовим і ефективним їх використанням;

- встановити чітке розмежування повноважень та відповідальності за виконання бюджету між розпорядниками коштів і державними органами влади;

- формування засад фінансової культури і відповідальності на всіх стадіях бюджетного процесу кожного його учасника.

Список використаних джерел:

1. Бюджетна система. Підручник / за ред. д.е.н., проф. В. Г. Дем'янишина, д.е.н., проф. О. П. Кириленко та д.е.н., проф. З. М. Лободіної. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 626 с.

2. Казначейська система: Підручник / за наук. ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого, д.е.н., проф. О. П. Кириленко, Т. Я. Слюз. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 364 с.

3. Звіт Рахункової палати України за 2020 р. URL: <http://www.as-rada.gov.ua/control/main/uk/index>

4. Сидор І. П., Петрушка О. В. Моніторинг формування зовнішнього державного боргу України. *Фінансовий простір*. 2019. № 3 (35). С. 178-191.

5. Сидор І. П. Фінансове забезпечення державних цільових програм: проблеми та шляхи вирішення. *Наукові погляди на вдосконалення економіки: перспективи та розвиток*: Збірн. матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23 серпня 2019 року). Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2019. С. 85-88).

6. Публічні фінанси: навчальний посібник / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 252 с.